

שע"י המכון התורני ירושלים

בהעלותך - תשפ"ג | גליון 26 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

חלישות דעת על חסרון שלימות (מתוך ספר "יד יחזקאל" להגאון רבי יחזקאל לענינשטיין זצ"ל)

ודרך זו מצאנו גם אצל שאר גדולי עולם. הנה על התנא רבי עקיבא מסופר בגמרא ברכות (סא, ב) בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה והיו סורקים את בשרו במסרקות ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן. אמר להם, כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה "בכל נפשך" - אפילו נוטל את נפשך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו. היה מאריך באחד עד שיצאה נשמתו באחד וכו', ע"כ. הרי רבי עקיבא שהיה מלא וגדוש בכל התורה כולה לא היה שבע רצון. אלא כל ימיו היה בצער על שלא הגיע למעלה זו של מסירות נפש ממש על קבלת עול מלכות שמים.

וכן מספרים על הגר"א ז"ל, שבשעת פטירתו בכה על עזיבתו את העולם בו אפשר לזכות למצוה כה יקרה כמו ציצית העולה פרוטות אחדות. ולכאורה בכיה זו מה זו עושה, וכי לא די לו בכל התורה והמצוות אשר למד ועשה כל ימי חייו. מה עליו לבכות ולהצטער. אלא שזהו מהלך הדברים ודרך הישר. כל דבר שואף לשרשו ולחיותו. שלמי הדעת מרגישים שחיותם היא השגת המעלות ועשיית המצוות. לכן אם חסר להם איזה דבר "המחיה" אותם מרגישים בזה צער גדול, ועל זה חלשה דעתו של אהרן, היה רבי עקיבא מצטער, והגאון ז"ל היה בוכה - כי רק "הם חיינו ואורך ימינו" ואי אפשר לאמר עליהם די.

על שם שהלהב עולה כתוב בהדלקתן לשון עליה, שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה.

הרה"ק רבי מאיר אבוחצירא זי"ע אמר, עלינו ללמוד מכאן מוסר בדרכי החינוך, כי ה'נר' מסמל את הנשמה כמאמר הכתוב (משלי כ, כז) "נר ה' נשמת אדם", וכאשר מחנכים את הילד ומעלים אש ב'נר', אין להסתפק בכך שמלהיבים את נשמתו לשעה אחת, אלא עלינו לפעול בקרבנו ולעמול בחינוכו עד שתהא השלהבת עולה מאליה, ותמשיך לבעור בו ללא צורך להדליקה מחדש כל יום.

*

שלימות בקיום המצוות

"מקשה הוא" (במדבר ח, ד). נאמר במנורה שעשייתה - מקשה אחת, ורמז הוא למצוות שעושין כולן כמקשה אחת ואי אפשר לאדם להיות מנוע מלקיים מצוות אחדות, וכחיל שאי אפשר לו לציית רק לפקודות מסוימות, כי קיומנו כמעשה המנורה - דוקא באופן של מקשה אחת, חטיבה ושלמות אחת, ונאמר בה "עד ירכה עד פרח" שגם העיטורים הללו בכלל מקשה, היינו שההידורים גם הם בכלל קיום המצוה גופא.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"בהעלתך את הנרות" (במדבר ח, ב). פירש רש"י, למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה, חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות. ע"כ.

והרמב"ן שואל עליו, מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלוכה וכו'.

ולבאר שיטת רש"י צריך לומר, לא שאהרן חשב שהנשיאים השיגו יותר ממנו אלא שהלך על פי דרכם של שימי הדעת המובא במסילת ישרים פרק ד' וז"ל "ולשלמי הדעת תהיה להם ההערה במה שיתברר להם כי רק השלמות הוא הדבר הראוי שיחמד מהם ולא זולת זה, ושאינ רע גדול מחסרון השלמות וההרחקה ממנו. כי הנה אחר שיתבאר זה אצלם ויתבאר להם כמו כן היות האמצעים אליו המעשים הטובים והמדות הטובות, ודאי הוא שלא יתרצו מעולם להמעט מאלה האמצעים או להקל בהם", עכ"ל, עיי"ש כל המשך דבריו. נמצא שמי שמבקש השלימות לעולם לא יסתפק במה שבידו, וכל שיראה איזה מעלה או מדה טובה או מעשה טוב אצל חברו יחמד אותה וירצה להשיגה. וזו היתה חלישות דעתו של אהרן הכהן, אף שהיה עמוס בעבודת המשכן, אבל הלא עדיין חסר לו להיות עם הנשיאים בחנוכתו של המשכן.

ושרת את אחיו

"ושרת את אחיו באהל מועד לשמור משמרת ועבדה לא יעבד" (במדבר ח, כו). אמר הרה"ק הבית ישראל זי"ע: רש"י מפרש את הפסוק "ושרת את אחיו" - עם אחיו (כמו התרגום). ואפשר גם לפרש "את אחיו" - לעזור לאחיו. ושניהם אמת, כי צריך האדם להכלל עם אחיו, ובד בבד לעזור לאחיו, כי התחלת עבודת האדם היא לעצמו, כדאייתא (אבות פ"א מ"ד): 'אם אין אני לי מי לי', ואחר כך 'כשאני לעצמי מה אני' - להרגיש באחריות לכלל.

*

רמז בפסוק שיש פעמים שאדם לא נקרא לעבוד עבודת ה' ותפקידו לשרת את אחיו, היינו לגמול חסד עם הצבור. וכשם שעבודת הלויים נחלקה לשוערים, שומרים ומזמרים, כך הוא בין עובדי ה', מהם נקראים להקדיש חייהם לתורה, ואלו לעבודת ה', ואחרים מזומנים ומצויים לשרת את אחיהם, וגם זו עבודת ה', והעיקר שכוונתם תהא לעשות רצון אבינו שבשמים.

(טעם ודעת - הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א)

*

דרכי החינוך

"אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות" (במדבר ח, כ). ברש"י:

הגליון יו"ל עולם פרי נדבת ליבו הטובה של העסקן היקר והדגול נדיב לב פאר מקדושים המוכתר בקילוסין לרוב מראשי מערכת הכשרות של הרב לנדא שליט"א מנהל מחלקת מקוואות בעיריית בני ברק ומגדולי המומחים בענפי הכשרות והמקוואות

בנו כנור של הג"צ

בעל "קדושת אברהם" זי"ע

הרה"ח מוה"ר מנחם מענדל הלוי סגל שליט"א - בני ברק, ומשפ'

לרגל שמחת האופרין השבת ושמחת הנישואין בשבוע הבא של בן זקוניו ואהובו החתן המופלג בתו"ש טהורה ענף עץ אבות כמר יחזקאל יוסף שיחי, עב"ג הכלה החשובה תחי' בת הרה"ח ר' יוסף אריה פלדמן שליט"א מנכבדי קהילת חסידי ויז'ניץ ברובע ח' באשדוד; ולזכות החתן יחזקאל יוסף בן אסתר שיחי' והכלה ברכה בריינדל בת אסתר שתחי'.

יה"ר שיזכו החתן והכלה שיחי' לבנות בית נאמן בישראל, שיהא לבנין עדי עד, ולראות דורות ישרים ומבורכים, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא, ויזכו הנדיב היקר הרב מנחם מענדל שליט"א ורעייתו לרוות רוב תענוג ונחת דקדושה מהם ומכל צאצאיהם לאריכות שנים מופלגת לבריאות איתנה ותמידית לשגשוג נרחב ויראו ברכה והצלחה בממדים אדירים בכל מעשי ידיהם וכל פעליהם הרבים, ושוכות זיכוי הרבים בהפצת הגיליון הק' הזה יעמוד להם להתברך ממקור הברכות בכל מילי דמיטב ולמוליו כל משאלות ליבם במלואן לטובה ולברכה, אמן.

שמחת החתונה ביום ל' בשבוע הבא בעיר בני ברק, סימן טוב ומזל טוב יהא לכלל ישראל

מלמד שלא שינה

"ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרתיקה פאשר צוה ה' את משה" (במדבר ח, ג).

פירש רש"י, "ויעש כן אהרן", להגיד שבחו של אהרן שלא שינה.

לכאורה קשה איזה שבח הוא, ובשלמא להלן פסוק כ"ב נאמר על הלויים "כאשר צוה ה' כן עשו" ופירש רש"י להגיד שבח העושין שאחד מהן לא עכב, דעם חדוש הוא שלא עכב אחד מהן מי שמצא שלא נתנו לו אותה הגדולה שרצה בה, וזה שבח להעושין והנעשה בהן, כי באמת בא אחר כך מזה מחלוקת קרח ועדתו, אבל על אהרן שנתנו לו כל כך גדולה וכבוד שיהא הוא המדליק, איזה שבח הוא לו?

אבל כשנעיין בזה נראה שבאמת אם יעשה אדם ארבעים שנה עבודה בלי שנוי מבלי הבט על מאורעות שונים בחייו ולעשות את אותה המצוות בעקביות מתמדת, גדולה וחשיבות היא לו, והבן. (פניני דעת - רבי אליהו מאיר בלאך)

ביארו המפרשים שבעבודת ה' - כבכל דרכי הנהגת האדם - ישנן עליות ומורדות, אבל אצל אהרן מגיד שבחו שלא שינה וכל פעם שהיה מעלה הנרות היה מעלם באהבה בשמחה לשמו יתברך.

יש אומרים שבחו שלא שינה לגדל ולהחשיב עצמו על אף שזכה לגדולה יתירה להדליק הנרות.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

לע"נ איש האשכולות בקיאותו המבהילה בכל מכונני וחלקי התורה רחבה מניינים הגאון הגדול ר' דוד יחזקאל קב"צ זצ"ל בן הגאון ר' משה זעליג זצ"ל מראשי ישיבת "כרם ביבנה" שיום השנה לפטירתו הל' בשבוע ביום י' סיוון תשפ"ג יהי זכרו ברוך תנ"צ.ב.ה.

מאת מ.פ.

עולם הישיבות נחקק ונוצר אי אז לפני מאתיים שנה מעשי ידיו של ר' חיים וואלוז'ין ברוח רבו הגר"א זצוקלל"ה. המהפכה התפיסתית בשימור התורה על ידי צורבים בגילאי העשרה, הנפש רכה וזהו זמן היתוך הנפש, שם מקום הקנאת כוח התורה כשהצעיר עומד בזמן בחירתו לאן והיכן, נותנים בו את היכולת וחשקת התכלית למצוא את מקום הוויית היהודי, קנין התורה. התורה ניתנה לכל אחד ולא רק ליחיד סגולה אשר נפשם חשקה כבני לוי, ר' חיים נתן לכל יהודי צעיר את הנפשם חשקה. המהפכה גרמה גם לחציצה בין רוח ההשכלה שהחלה באותם ימים לבין גיבורי כוח עושי דברו, כתלי בית המדרש התהוו לתיבת נוח מפני מי המבול שהחל אז והמים רק הולכים וגוברים עד היום, ואותיות הפורחות בין פה לחברו אלו הם שחוצצים בינינו לבינם. הגר"א שכל רז לא אניס ליה, ועל ידי הרב הקנה התלמיד את אופי ומציאות עולם הישיבות, הרי שכל מציאות הישיבה נבנתה על מציאות התורה בשלימותה, וישראל נהיה אורייתא, על ידי שהישיבות נבנו ברוח מציאות התורה בטירתה, הנגלה והנסתר שימשו כחד לקיים מציאות של ישיבה. כתלי בית המדרש יעידו, הרי המתים והרי החיים יעידו, מעשי ידיו יצרו החזרת מימוש בריאת התורה לקדמותה, אותו ראשית של ישראל ותורה חברו לה שנית יחדיו, הלא מימים ימימה נדרש למצוא את מוצא פי ה' אדבר, ומאז תקומת הישיבות אין דיבור אלא מוצא פי ה' אדבר, המה שעשועיו של כל צורב צעיר עד גיל שיבה, חזון דוד המלך בקי"ט בכל לב ידרשוהו, בליבי צפנתי אמרתך. הגחלת ריצדה בכל שנות הגלות, אבל היה צריך למשוך האש, ר' חיים הפך הגחלת לשלהבת, ונוצר מצב הפוך שצריך להימשך מן האש ולא למשוך אל האש, המצב הטבעי של כל ילוד אישה במקום תורה גודל על אותה רוח של אש תמיד לא תכבה. אין קץ ושיעור למעלת גדולת זכות ואיכות מציאות היצירה של בניית מציאות התורה בכל לב ולב, הקנאת חיי רוח בכל נפש. הכותב... צאצא למרן הגר"ח, יהא מליץ יושר בכל העניינים

בנו רבי איצ'לה בהקדמתו ל"נפש החיים". וגם בני הגר"א בהקדמתו לביאור הגר"א ל"שוע" או"ח מכתירים את רבי חיים כראשון ובחיר תלמידי הגר"א. בספר "אבי הישיבות" (עמוד 45) הביא מרשימות הרי"ד הולצברג שפעם שלחו הגר"א ללמוד עמו ענין מסוים שלא עלה בידו לפרשו, ונימק הגר"א שטובים השניים מן האחד... ובא רבי חיים לבית הגר"א ומצאו את הגר"א שרוי בצער רב חשך משחור תארו וראשו כבד עליו וכרוך במטפחת, ובתוך כדי כך התחיל רבי חיים להסביר הסוגיא ופני הגר"א הצהיבו מרוב שמחה, והתיר את כריכת המטפחת מעל ראשו, והורה למשרתו להגיש לו מעט אוכל, והוברר אח"כ לרבי חיים שזה שלשה ימים שלא בא אוכל לפיו של הגר"א מכיון שלא הבין ענין מסויים. וברמז רמז רבי חיים לענין זה בהקדמתו לספרא דצניעותא: "וכמה יגיעות יגע זה האדם הגדול בענקים, לא יאומן כי יסופר... ולא אכל ולא שתה כמה ימים ולילות, ותדד שנתו מעיניו, עד כי חשך משחור תארו ונתן נפשו עליו... ועם כל זה כתב רבי חיים מוואלוז'ין באיגרתו (נדפס בספר "כל הכתוב לחיים" עמוד רכ"ח) וז"ל "אנכי שמעתי שנקרא עלי שם רבינו הגדול... לאמר שאני תלמידו, ראיתי חובה לעצמי להודיע בישראל נאמנה, שחלילה לי לפגום בכבוד הרב רבינו הגדול והקדוש... ואיך ארים פני כחלמיש ולא אבוש להקרא בשם תלמידו, אחר שלא זכיתי לקבל מהודו אף מקצתו... וגם ליגיעת רבינו הגדול נ"ע לא זכיתי, כי לא יושג ולא ישוער ולא יאומן גודל יגיעת רבינו... למי שלא ראה גודל יגיעתו על כל דקדוק ודקדוק מן התורה..."

"רואה השמש בגבורתו, הרי הוא תלמידו המובהק, פאר הדור עטרת הזמן, הגאון האמיתי, החסיד ועניו המפורסם, הגדול בדורו בנגלה ובנסתר, כקש"ת מוהר"ר חיים נ"י האב"ד ור"מ דק"ק וואלוז'ין. הוא יודע תמים פעלו ומשפט דרכיו. שבימים הרבים אשר עמד לפני רבינו הגאון הודיע לו דרכיו. והוא יודע מה יפה ומה אינו יפה. כי לא חיסר משלחנו כלום מהמעלות שמנו חכמים שהתורה נקנית בהם. וכד הוה בר תרתין ועשרין שנין, הוה גמירא ליה לכולא ש"ס וכל אביזרייהו. לו נאה לספר בשבח יקר תפארת גדולת רבינו הגדול, כאשר כן עשה..."

(הקדמת הרי"ד משקלוב לתקלין חדתין שקלים). ונביא כאן מה שכתב רבי אברהם אבלי ראב"ד וילנא וז"ל: "יותר שהיה חכם. עוד לימד ואזן וחקר, הרבה להגדיל תורה ולהאדירה, הוא הגבר הוקם על עולה של תורה, ולהחזיר ליושנה העטרה, אשר בעוה"ר בדורות הללו אשר נתמעט כבוד התורה... ואין מתעורר ומחזיק להחזיק כבוד התורה. הוא האיש אשר חרף נפשו ומאדו להושיב ישיבה נשגבה ורמה, רמה קרנו קרן דתורה, בהגבירה. אחרי אשר נתקיים כמעט ח"ו "עתידה תורה שתשתכח מישראל", יגע להחזירה, וממנו השקה עדרים עדרים לסתת באבני חפץ ולקדר בהרים, וכמה הגיעו להוראה ומורים."

"הגאון המפורסם מופת הדור מו"ה חיים נ"י אבד"ק וואלוז'ין..." (לשון רבי עקיבא איגר בספר "משפטי רעק"א" סימן ד'). ביום ז' סיון תק"ט נולד רבי חיים לאביו רבי יצחק. בבית אביו רבי יצחק היו באים גדולי הדור להשתמש בספריו, ויסופר שה"שאגת אריה" היה בא לעיין שם במסכתות הש"ס. ופעם שהיה ה"שאגת אריה" בבית רבי יצחק בזמן שבעלת הבית מרת רבקה [בת רבי יוסף רבה של פיעסק בנו של רבי שמחה רפפורט, אחי רבי חיים רפפורט מק"ק לבוב] כרעה ללדת את בנה רבי חיים, והתאמצה וסבלה ולא הוציאה הגה מפיה לבל יופרע הרב בתלמודו, וכשנודע הדבר לה"שאגת אריה", בירכה כי יגדל הבן עד כי ישמיע קול תורתו בחוצות. בתחילה למד אצל אחיו הבכור רבי שמחה בהתמדה מופלגת, יום ולילה, עד שבהעדר נרות להאיר להם בחשיכה היו שוקדים על תלמודם לאור הלבנה. אחר כן למד אצל רבי רפאל הכהן בעל שו"ת "תורת יקותיאל". כמו שמזכיר רבינו חיים מוואלוז'ין דברי מורי ורבי הכהן הגדול נ"י, הלא אני הקטן שמשתי את הכה"ג נ"י" (הובא ב"זכר צדיק" עמוד לא). כמו כן מזכיר רבי חיים מוואלוז'ין בספרו "חוט המשולש" עמוד כ"א חידוש ששמע מרבו בהיותו בן שמונה, וכ"כ שם "ונהירנא כד הוינא טליא כבר תמניא נתחדש איסור באסיפת הגליל לפני הגאון הנ"ל... אבל איני נאמן להעיד מה שזכרתי מקטנותי..."

אחר כך למד גם אצל ה"שאגת אריה" כמו שהזכיר בנו רבי איצ'לה בהקדמתו ל"נפש החיים": "וקבלו אז דרכה של תורה מרב רבנן גאון הגאונים אריה דבי עילאה רבנא אריה לייב נ"ע בעל ה"שאגת אריה"... שרבי חיים מוואלוז'ין כתב בתחילת תולדות אדם כי תואר פניו היה כתואר פני הרב הדומה למלאך ה' צבקות בעל השאגת אריה... כשהיה בן תשע עשרה שנה ביקש להתקרב למפתן הגר"א. ובחכמה מצא זמן מסויים שהגר"א יוצא מביתו ונוסע לעיר אחרת על חתונת אחד מבני המשפחה, החליט גם הוא להצטרף, ובערב שבת הכין קיתון מים חמים, ונעמד מאחורי דלת הגר"א - לפתע פתח הגר"א את הדלת ורבי חיים פתח ושאל "רבי - האוכל לשמשו בחמין לכבוד שבת", ונענע לו רבי אליהו בראשו לאות הסכמה (רבי אהרן קוטלר בשם ה"בית הלוי" הובא ב"רוח אליהו"). ומאז התחיל להתקשר לרבינו הגר"א. רבי חיים למד מן הגר"א, שידיעת התורה היא פרי של יגיעת-מוח רבה. פעם סח רבי חיים צערו לפני רבו הגר"א: רבי, י"ט פעמים חזרתי על סדר "מועד" ועדיין איני בקי בו. - ב"י"ט פעמים, תמה הגר"א. רצונך להיות בקי? - אלא בכמה? - חזר ושאל רבי חיים. - "חייב אדם", השיב הגר"א, "כל ימי בעמוד והחזר קאי". רבי חיים מוואלוז'ין ואחיו רבי זלמן היו יושבים בצוותא בצילו של הגר"א מוילנא, כמו שתיאר

ישיבת וולוז'ין שהיא היתה "אם הישיבות" נוסדה ע"י רבנו. [וראה בשו"ת "חוט המשולש" סי' ה' שחותם את עצמו "חיים במהרי"ץ המלמד בוולוז'ין" בשנת תקס"ג], שבתחילה נטל על עצמו את עול כלכלתה, ומשרבו בני הישיבה רכש להם מבנה. ופנה לשאר הקהילות ליטול חלק בהחזקתה. והוא הראשון שהתקין לבל ילכו בני הישיבה "לאכול ימים" - אלא התקין בישיבה חדר אוכל, אשר שם הביאו תחילה מאנשי המקום את ארוחותיהם לתלמידי הישיבה.

הקשר בין אנשי המקום לישיבה היה כ"כ גדול - עד שרבי חיים לא רצה לשנות את מקומו גם אם יוטב לו עול הישיבה. וכך היה בזמן שנכבדי קהילת וילנא באו לפניו שיקבל עליו רבנות וילנא. וגם יחזיקו את הישיבה על חשבונם. אמר "עליכם לדעת, כי לא כל דבר ניתן להעביר ממקום למקום ללא נזק או פגיעה. אכן, או קורת עץ למשל, תהיה כבירה ככל שתהיה, ניתן לעקור ולהעתיק ממקום אחד למשנהו. גם את קורות בית הישיבה וספסליה תצליחו להגלות לעיר אחרת, מה שאין כן את "הפרוביטעס" - קורי העכביש - של הישיבה אי אפשר להעבירם בכל דרך שהיא. ישיבה דומה בזאת דוקא לקורי עכביש. באשר כל נסיון להעבירה עלול להמיט

אסון על קיומה". (מפי רבי יוסף סלובייצ'יק)

על כח בטחונו לנהל את הישיבה תעיד העובדה הבאה (הובא בספר "אבי הישיבות" עמוד 122):

שנת תקע"ב היתה זכורה ברוסיה כשנה קשה מרובת תלאות. אותם ימים התרגשה על רוסיה המלחמה הגדולה עם ממלכת צרפת של נפוליאון הראשון. עד מוסקבה הגדולה הצליח האויב להגיע. להפיל בה חללים רבים ולהציתה באש. העוני והמחסור שלטו בכל מחוזות המדינה והכבידו מאד על החיים. מובן שלנהל מוסד עם תלמידים בתנאים ההם לא היה מהדברים הקלים.

והנה יום אחד - כך מספרים - מגיע לוולוז'ין אורח לבוש מדים, חזותו מעידה בו כבעל משרה רמה במוסדות השלטון. הלה פנה לרבי חיים, הציג עצמו כסוכן הממונה על כלכלת הצבא בגזרה זו של החזית, והחל שופך את לבו לפניו: בהיותי רתוק לתפקידי במערך המלחמה שווה אני הרחק מביתי ומשפחתי זה כבר תקופה ארוכה. רק עתה שוחררתי לתקופה ארוכה ואיש אחר ימלא את מקומי. בדרך מחזיק אני באמתחתי סכום כסף גדול, סך שמונה מאות רובל כסף. והדרכים בשעת מלחמה בחזקת סכנה הם. כיון שיהודי אנכי עלה בדעתי להפקיד את הסכום למשמרת אצל רב בישראל על משך כשנה אחת. וכל עוד שלא אבוא לתובעו, מורשים אתם ממני ללוות כסף זה לצרכי הישיבה. כך הציע האיש בפני ר' חיים, הוא מנה לפניו את הסכום על השולחן והלך לו.

עברה השנה וגם חלפה שנה נוספת והאיש לא הגיע. מובן שעבור הישיבה היו מעות הללו להצלה של ממש, ותוך זמן נאכלו ואזלו על

הוצאות המחיה של התלמידים. כל יום שעבר ולא נדרש הכסף היה זה עוד יום טוב להנהלתה. אולם גם יום הפרעון סופו שהגיע, ובשנה השלישית מן המאורע הופיע האורח שנית ודרש את מעותיו. את בקשתו שטח באזני גבאי הישיבה הממונה על ניהול הכספים, וזה נכנס תיכף לר' חיים לשאול בעצתו. שניהם ידעו כי את המעות עליהם להשיב והיה מה. אולם בו בזמן גם ידעו כי בקופת הישיבה גם חמישים רובל אין. אע"פ כן ציוה עליו ראש הישיבה: אמור לו כי למחרת בשעה שלוש אחר הצהריים חובו יסולק והוא יקבל את מעותיו.

בנו של ר' חיים הגאון ר' איצלה, באותם ימים אברך כבן שלושים ושתים, היה עד למתרחש, והביע את פליאתו הכי צד יושג הסכום הגדול הזה בזמן כה קצר. למחרת הביט באביו מספר פעמים, לפני התפילה ולאחריה, ולא מצא בו כל סימן לדאגה. כך גם ניגש לשיעור בישיבה, כאילו מונח לו בכיסו כל הסך הנדרש, ואך לשעות שיחלפו מצפה הוא בינתיים.

באגרת הישיבה כתב רבנו "ובחסדי ה' הרועה אותי מעודי בהרווחה, בו בטחתי ובו חסיתי, שימציא לי ברווח על הספקת התלמידים כפי המצטרך". א"כ למה איפוא שידאג ויטרד.

והנה, באמצע שמסר את השיעור בישיבה, נכנס הפריץ הפולני גראף יוזף טישקיביץ, אשר אדמות וולוז'ין היו בבעלותו, תקע בכף ידו מספר שטרות בסכום השווה לאלף רובל, ולחש באזניו: אינני רוצה להחזיק שטרות אלה תחת ידי, קח אותם לצרכיך לתקופה בת עשר שנים. כל שנה תחזיר לי מאה רובל, ובתנאי שיהיו במזומנים במטבעות של כסף או זהב, לא שטרות. נטל ר' חיים את השטרות בשמחה. ובו ביום פרע את החוב לבעל חובו, כהבטחתו מאמש. גם מילות פיוס והערכה על הטובה שהצמיח לישיבה הוסיף באזניו, וברכו לשלום. ר' חיים השליך על ה' יהבו, וישועת ה' אכן כהרף עין הגיעה לסייעו בהחזקת הישיבה.

בשמו של רבנו אמרו, שישביה בכלל נחונה בסגולה מיוחדת, אשר כמעשה הארון במשכן אשר היה נושא את נושאו, אף הישיבה נושאת את נושאה. היה זה כאשר נקלעה ישיבת סלוצק למשבר עקב מצבה הכספית הקשה, והגאון ר' איסר זלמן מלצר שכרע תחת עולה החליט לשוב לסלבודקה. בסלוצק גר יהודי מופלא בשם ר' יקותיאל איזיק גולדה'ס, וכששמע מהחלטתו של הגראף"מ מיהר אליו וביקש להניאו מזאת. כך אמרו לו: מקובלני בשמו של רבי חיים מוולוז'ין, שישביה דינה כדין הארון אשר נשא את נושאו, ולפיכך אין מקום לדאגה כלל. אח"כ נרתם להשגת מקורות כספיים והציל את הישיבה מסגירה.

כדי להדגים עד היכן הגיעה דאגתו לתלמידים, נביא את הסיפור הבא: פעם ביקש רבי חיים מן הסנדלר לעשות לו מגפיים גדולות, כדרך שנועלים האכרים. כשהביא לו הסנדלר את המגפיים, תמהו בני ביתו: למה לו, לרבי חיים,

מגפיים כאלה? לא השיב דבר. באחד מימי החורף, בהשכמת הבוקר, לאחר ליל שלגים, כשהלכו יהודי וולוז'ין להתפלל שחרית, מצאו את רבי חיים כשהוא בוסס בשלגים העמוקים.

רבנו - שאלוהו - למה הוא הולך ובוסס בשלגים? - כובש אני דרך לבני הישיבה... - השיב רבי חיים. בספר "קדיש לעלם" הביא: סיפר לי הרב הגאון וכו' ר' שמואל סלאנט כי בימי עלומיו אירע כי בעיר סלאנט היו שני אחים, אחד עשיר והשני יושב ועוסק בתורה, והעשיר נתן לאחיו השני שלושה רובלים כסף על מחייתו. לימים נתיישב האח העשיר ויאמר לאחיו העני: לא אתן לך שלושה רובלים כסף כי אם באופן שתתן לי מחצה מלימודך. והוא סירב בדבר, עד אשר ישאל את פי הגאון הגדול רבי חיים מוולוז'ין, וישמע מה בפיו וכפי דבריו כן יקום. ונסע שמה לשאול את פיו, והשיב לו ר' חיים הנ"ל, כי יוכל לעשות זאת ליתן לו חלק מתורתו, אך זאת יגיד לאחיו, למה לו לבקש חלק מתורתו לגרוע לו מחלקו, הלא בלא זה היה לו שכר גדול, כי הוא לא גרע מנשים שאמרו חז"ל (ברכות י"א, א) הני נשים במאי זכיין... וגם לא נגרע שום חלק מהאיש הלומד. אך זאת תגיד לאחיק, כי מזה השכר שאתה לומד מתוך הדחק לא יהיה לו חלק. והיא הערה נפלאה.

רבי חיים נלב"ע בשנת תקפ"א, והספדים רבים נערכו לו בכל תפוצות ישראל.

רבי דוד מנובהרדוק בספרו "גליא מסכת" (חלק ב) קונן עליו: "מהראוי להוריד כנחל דמעה ולעשות אבל ונהי ומספד על איש כמוהו, שהיה שקול במעשיו ובמידותיו כרבי חנינא ורבי חייא, שידוע שהיה חריף ומפולפל גדול ונורא, להיות קולע אל השערה, ונתפרסם על פי שאלות ותשובות שהשיב לקצוי ארץ וים רחוקים. והיה לו כוח ועוז לחזור על כל התורה כולה, אם חס ושלום נשתכחה. כמידת רבי חנינא. וגם מזה לא הניח ידו לאחוז במידת רבי חייא - השתדלויות נפלאות שעשה להחזיק בני תורה וללמדם שלא תשתכח התורה מישראל, ולהספיק להם כל צרכיהם... שהיתה מצודתו פרושה על כל קצוי ארץ ומלואה, ככל אשר יגזור אומר להקים, והיה מספק להם ספרים. ואף בימי זקנותו, שלא עצר כוח להגיד את השיעור בעצמו, אף על פי כן גודל השגחתו הפרטית שהיתה על כל בני הישיבה אין להגיד, ואף גם זאת שבכל לילה ולילה היו קבועים משמרות, עדר עדר לבדו מכלל הישיבה. עד אשר תמיד, יום ולילה, לא יחשו מלהיות שונים ומפסיקין מלימודם. והוגד לי, באמת, שאף בלילות שבת לא פסקו משמרות הללו, והוא בעצמו ובכבודו היה משתדל לפרקים להיות יוצא ונכנס אף בלילות שבת, בכדי להוודע ולהתגלות שלא יפסיקו".

מחיבוריו: שו"ת "חוט המשולש", "נפש החיים", "רוח חיים" על אבות, הקדמה לספרא דצניעותא, והגהות על ספר "שבות אליהו".

(מתוך ספר "גדולי הדורות" מהרב יחיאל מיכל שטרן)

דעת רבנו הגר"ש אלישיב שליט"א שלכתחילה יש לגמור את ברכות קריאת שמע בתוך זמן קריאת שמע. ולכן יש לדקדק לסיים "גאל ישראל" בתוך זמן קריאת שמע.

עד כדי כך, שהמתפלל במנין שאינם מספיקים לסיים "גאל ישראל" לפני סוף זמן ק"ש, עדיף להתפלל ביחידי כדי לסיים ברכת קריאת שמע בתוך זמן קריאת שמע. רבינו שליט"א נשאל מה הוא המקור לכך, והשיב: "זה מסברא".

וב"קובץ תשובות" (א, ט"ו ד"ה מבואר) מביא רבינו הגר"ש אלישיב שליט"א שו"ת "זית רענן" שכתב דדין ברכות קריאת שמע כקריאת שמע לענין זמן. וז"ל (ארו"ח הלכה א' סימן א' אות ה': בדפ"ח ד"ה וראיתו) "כמו דעיקר מצות קריאת שמע לכתחילה קודם הנץ הכי נמי גם הברכות, דזמן אחד לכולם". עכ"ל. הנה גם הוא כתב דהברכות והקריאת שמע זמן אחד להם, והיינו לכתחילה. (מתוך "פניני תפילה")

*

"דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות" (במדבר ה, ב). כתב רש"י, ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב, ע"כ. וראיתי מבארים דלכך

צריך את המעלה משום שאין רשאי כה"ג להגביה ידיו למעלה מהציץ, לכן היה צריך מעלה שיוכל להדליק בלא הגבהת ידיו. מיהו אם שרי להדליק ע"י קינסא מנר לנר (יעויין שבת כ"ב), אזי הטעם שצריך מעלה משום הציץ זהו מחמת ההטבה, דאילו מחמת ההדלקה הא יכול להדליק ע"י קינסא מבלי שיגביה ידיו. ולפי זה מדוקדק היטב מה שכתב שעליה כהן עומד ומטיב, דדוקא בגלל ההטבה הוצרכו למעלה אבל לא בגלל ההדלקה.

וביותר נראה גם בלא ההוא טעמא דציץ, דהנה הדלקת המנורה הרי כשרה אף בחוץ כמש"כ הרמב"ם (בפ"ט מהלי' ביא"מ ה"ז), וא"כ הרי אין שייך כלל לקבוע מעלה לשם ההדלקה, דהא אין הלכה כלל להיות ההדלקה במקום הזה, משא"כ ההטבה שצריכה להיות בפנים לפיכך הוקבע מקומה ע"י מעלה שיעמוד עליה בשעת ההטבה, ובר מן דין הרי הדלקה כשרה בזרים כמש"כ הרמב"ם (שם), וא"כ ע"כ לא נאמרה פרשה זו לענין ההדלקה אלא לענין ההטבה, ופשוט. [א"ה, יעויין בפיהמ"ש להרמב"ם ספ"ג דתמיד דמשמע דהמעלה היא גם לצורך ההדלקה, וע"ע בפנים יפות כאן]. (הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצ"ל - משאת המלך)

הכשרונות שנתן לו, ואדם גדול המתרשל בעבודתו לה' כפי כוחותיו יהיה לו עונש גדול מאת ה' בעבור התרשלותו, ויהיו הכשרונות אלו לבזיון גדול עבורו לעולם הבא. ואם כן כשבא להשוות את עצמו נגד חברו אי אפשר לו לבוא לידי גאווה, דהא בכל מה שיתגדלו בעיניו כוחותיו ומעשיו זה גופא יגרום לו לחשוב כמה גדולה היא אחריותו להקב"ה. וכן היה אבי מורי זצ"ל מפרש את הגמ' במס' בבא בתרא (י, ב) דאיתא שם, 'אמר ליה עולם הפוך ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה', והכוונה שראה מי שהם עליונים גם בעולם הבא ואעפ"כ שם היו למטה וכן מי שהם תחתונים בעולם הבא שם היו למעלה, וזה היה בעיניו לפלא עד שאמר שראה עולם הפוך, דהיינו שהעולם עצמו הפוך. ואז השיב לו אביו 'עולם ברור ראית', ולפרש דבריו המשיל אבי מורי זצ"ל משל לשני אנשים שלאחד ניתנו לו מן השמים הכשרונות שידע ש"ס בבלי וירושלמי אבל הוא עצמו לא למד אלא חמשה סדרים בבבלי, ולשני ניתנו לו הכשרונות לידע רק שני סדרים ואכן למד אותם, הנה אף שבדאי אותו שלמד חמשה סדרים בבבלי הוא העליון והשני שלא למד אלא רק שני סדרים הוא התחתון, אכן זהו רק במדרגתם במציאות, אבל כשהקב"ה משלם שכר אינו נותן אלא לפי הכשרונות שנתן לכל אחד ואחד ולפי מה שעשה כל אחד ואחד בכשרונות שניתנו לו, שאז נמצא שהתחתון שלא למד רק שני סדרים אבל זהו מה שהיה יכול לפי כשרונותיו הוא למעלה, ואילו העליון שידע חמשה סדרים בבבלי, אבל לא למד לפי כשרונותיו, הוא למטה.

וממילא בקניינת מדה זו לא רק שאינו מתגאה על חבירו אלא גורמת לו להחשיב את חבירו יותר, שאפשר שהוא עושה כפי כשרונותיו, ובדאי שאינו מזלזל בו אפילו להשתמש בו תשמיש קל, שדן את חברו שמיעוט מעשיו הם בשביל שלא ניתנו לו מן השמים יותר כשרונות, ומעשיו הטובים הם כפי מה שניתנו לו, ובעת שמחשבתו דבוקה במחשבות כאלו בדאי מתחזק לעבוד על עצמו להתנקות מחסרונותיו שיש לו ולהידבק רק במעלות הראויות אליו. (דרכי משה)

עצמו, וכשאדם כותב דברי שבח על עצמו, אין לך גאווה גדולה מזו, ואיזו ענוה היא". ענה לו מרן: "וכי חושב אתה שעניו אינו יודע מעלתו? לא ולא, בודאי ידע משה רבינו שבין שאר מעלותיו יש בו את מעלת הענוה, אך העניו האמתי הוא האיש אשר יודע, שכל אשר יש לו ניתן לו מאת ה', ואם חנן אותו ה' בכשרונות מיוחדים או בכוחות מפלאים, הרי כל זה רק מחייבו לעבוד את ה' יותר ויותר. תמיד עליו לחוש ולדאוג, האם ממלא הוא את חובותיו ואת שליחותו כראוי, ואם כך במה יתפאר". (והאיש משה) והאריך בזה בנו הגאון הרב ראובן בהספד שבסוף השבעה:

אבי מורי [הגרמ"פ] זצ"ל, לא רק שנתפרסם לגדול בתורה כמו כן נתפרסם לאיש המעולה במדות שמנו אותן חכמים. ובפרט במדת הענוה ואהבת הבריות ובהן השפיע על כל קצוי היהדות באופן גדול מאוד. והיה מבאר שהעניו והשפל בעיני עצמו מחמת שאינו מכיר מעלותיו וכדומה שאינו יודע ערך עצמו אינו ראוי לקרותו בשם 'עניו', שהרי חזו"ן שמשוה רבנו נאמר עליו (במדבר יב, א) "והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה", והוא ידע שלפניו לא היה נביא כמותו וגם לא יהיה, והוא אחד מי"ג עיקרים שמנה אותם הרמב"ם, וגם ידע והאמין למה שכתוב בתורה שהוא היה העניו הגדול בכל העולם. אם כן העניו האמיתי הוא רק כשיודע ערך עצמו ואעפ"כ משפיל דעתו ונוהג בסבלנות לכל אדם כמו שפירש שם רש"י שפל וסבלן, דאם לא כן היה חסר למשה רבנו ממדת הענוה, דהא ידע ערך עצמו, והיאך קראה התורה אותו העניו היותר גדול מכל האדם. ויש ליעין מהיכן באה לאדם מדה זאת, וי"ל שהוא ע"י שיוודע ומתבונן שמה שיש לו כוחות וכשרונות גדולים הם לו במתנה מאת הקב"ה, וא"כ בודאי לא שייך להתגאות במה שיש לו כוחות אלו כי לא מעצמו באו, וממילא גם לא שייך להתגאות ע"י מעשיו הגדולים הבאים מהם, שהרי מעשים כאלו אינם שייכים אצל מי שאין לו כוחות כמוהו. ואדרבה ידעה זאת גורמת לו להרגיש באחריות הגדולה שיש לו מחמתן, שהקב"ה יתבע אותו לפי הכוחות

להסתגל לכל דרכי ההשגחה

"על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו" (במדבר ט, יח). בני ישראל היו תלויים בהליכתם ובחנייתם אך ורק בענין שהלך לפי רצון ה'. לפעמים היה עומד הענין לזמן מועט, ומיד היו בני ישראל נעצרים ומתחילים לבנות את האהלים שלהם, ולפעמים לא הספיקו אפילו להקים את האהלים - והנה הענין מתחיל לנוע, וכולם נאלצו ללכת, ולפעמים הלכו ימים רבים, ולפעמים נחו ימים ושנים רבות, ולא ידעו אף פעם אימתי יסעו ומתי יחנו, כמה זמן תהיה החנייה או הנסיעה. (וראה מש"כ הרמב"ן בפסוק יט)

כלל ישראל היו תלויים לגמרי ברצון השי"ת. במשך כל הארבעים שנה שהיו במדבר לא ידעו אף פעם מתי הם נוסעים ולכמה זמן הם נחים.

וכל כך למה? להשריש בבני ישראל את הידיעה וההכרה להסתגל לכל דרכי ההשגחה, שזה המהות האמיתית של בני ישראל - "כְּגִמְלָ עֲלֵי אֲמוֹת" (תהלים קלא, ב), כתינוק התלוי כל הזמן לחלוטין באמו, ואין לו בעצמו מאומה. ועתה כשיצאו ממצרים ונעשו לעם, הנהיגם הקב"ה בדרך מיוחדת זו, להשריש בהם את ההכרה הברורה ולסגלם ללכת אחרי דרכי ההשגחה. (דעת שרגא - רבי צבי שרגא גרוסברד)

דרך תוכחה

"וּבִהְקֵהִיל אֶת הַקֹּהֵל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְעוּ" (במדבר יז, י). מי שמבקש להוכיח את העם צריך לדבר אליהם בשפה יפה ובדרכי נועם, וזה "וביהקהיל את העם תתקעו" - מלשון תקיעת כף באהבה וריעות, "ולא תריעו" - שלא תתייחסו אליהם כרעים וחטאים חלילה, כי אז לא ישמעו לכל דברי המוסר. (מגדנות חזקיהו)

ענוה

"וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עֲנֹו מֵאֵד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה" (במדבר יב, ג).

תלמיד אחד שאל את מרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל: "הנה כתוב בתורה 'והאיש משה ענו מכל האדם אשר על פני האדמה', הלא משה רבינו שמע את התורה מפי הקב"ה, וכתב את הדברים מלה במלה, אם כך הרי גם את הפסוק הזה כתב משה על